

Izbor književnih besedil

1.-4. letnik gimnazije

Pripravil aktiv slovenistov

Ljubljana, sept. 2015

Kazalo vsebine

Alighieri: Božanska komedija	14
Aškerc: Mejniki	51
Balantič: Zasuta usta	77
Baron: Romanje grofiča Harolda	28
Bartol: Alamut.....	75
Baudelaire: Omamljajte se.....	54
Baudelaire: Sorodnosti	53
Baudelaire: Tujec.....	52
Beckett: Čakajoč Godota.....	85
Boccaccio: Novela o sokolu	18
Bržinski spomenik II.....	16
Camus: Tujec.....	84
Cankar: Gospod stotnik	63
Cankar: Hiša Marija Pomočnice	60
Cankar: Hlapci	62
Cankar: Kostanj posebne sorte.....	64
Cankar: Kralj na Betajnovi.....	61
Cervantes: Don Kihot.....	21
Dostojevski: Zločin in kazen	41
Flaubert: Gospa Bovary	39
Goethe: Trpljenje mladega Wertherja	27
Gogolj: Plašč.....	40
Gradnik: Pisma	65
Gregorčič: Človeka nikar	50
Grum: Dogodek v mestu Gogi	71
Heine: Lorelaj	30
Hemingway: Komu zvoní	83
Homer: Iliada	7
Homer: Iliada	8
Homer: Odiseja	9
Horac: Carpe diem.....	13
Ibsen: Strahovi	44
Jančar: Veliki briljantni valček.....	100

Jenko: Obrazi	49
Jesih: Grizljaj sem svinčnik	95
Joyce: Ulikses	79
Jurčič: Deseti brat	45
Jurčič: Telečja pečenka	46
Kafka: Preobrazba	81
Kajuh: Bosa pojdiva, dekle, obsorej	76
Katul: Blagoslov ljubezni	12
Kersnik: Jara gospoda	47
Kette: Na trgu	56
Kocbek: Črna orhideja	96
Kosovel: Ekstaza smrti	67
Kosovel: Kons. 5	68
Kosovel: Pesem št. X	69
Kosovel: Slutnja	66
Kovačič: Prišleki	98
Kovič: Južni otok	88
Kranjec: Režonja na svojem	74
Kurent	3
Lepa Vida	1
Lermontov: Jadro	31
Linhart: Ta veseli dan ali Matiček se ženi	26
Lorca: Vitezova pesem	78
Menart: Croquis	87
Molière: Tartuffe	24
Murn: Pesem o ajdi	57
Murn: Sneg	58
Petrarca: Sonet št. 61	17
Poe: Maska rdeče smrti	32
Pregelj: Matkova Tina	70
Prešeren: Krst pri Savici	34
Prešeren: Pevcu	36
Prešeren: Slovo od mladosti	33
Prešeren: Sonetje nesreče	35

Prešeren: Sonetni venec	37
Prešeren: Zdravljica	38
Prežihov Voranc: Boj na požiralniku	73
Prežihov Voranc: Samorastniki	72
Prilika o izgubljenem sinu	6
Proust: Combray	80
Psalm 130	4
Puškin: Jevgenij Onjegin	29
Roman o Tristanu in Izoldi	15
Rošlin in Verjanko	2
Sartre: Za zaprtimi vrati	86
Shakespeare: Hamlet	20
Shakespeare: Romeo in Julija.....	19
Smole: Antigona	99
Sofokles: Antigona	10
Sofokles: Kralj Ojdip	11
Strniša: Večerna pravljica	91
Svetokriški: Na noviga lejta dan	23
Szyborska: Radost pisanja.....	82
Šalamun: Gobice	94
Šalamun: Mrk.....	93
Šalamun: Stvari	92
Tavčar: Visoška kronika	48
Tolstoj: Vojna in mir	42
Trubar: Proti zidavi cerkva	22
Visoka pesem	5
Vodnik: Zadovolni Krajnc	25
Wilde: Saloma	55
Zajc: Črni deček	90
Zajc: Veliki črni bik.....	89
Zola: Beznica	43
Zupan: Menuet za kitaro.....	97
Zupančič: Vladimir.....	101
Župančič: Duma.....	59

LEPA VIDA

Prelepa Vida pelnice prala
pri kraju morja na sinji skali.
K nji se je pripeljal črni zamorc.
Tako je rekel črni zamorc:
»Kaj je tebi, lepa Vida,
ki nisi več tako lepa
kakor prve leta?«

»Kako čem bit lepa
kakor prve leta?
Doma imam starega moža
in bolno dete.
Stari prekašluje,
dete prejokuje.«
Tako je rekel črni zamorc:
»Le z mano, z mano, ti lepa Vida!
Tako je rekla lepa Vida:
»Komu bom zapustila
starega moža in bolno dete?«

Tako je rekel črn zamorc:
»Le z mano, z mano, lepa Vida,
v špansko deželo.
Pote je poslala španska kraljica.
Ne boš družga delala,
kakor bele postle postiljala
in gori boš ležala
ino boš dojila
španskega kraljiča.«

V barko je stopila,
od kraja odtegnila.
Začela jokati lepa Vida:
»Komu sem pustila starega moža
ino bolno dete?«
On jo je prepeljal v špansko deželo,
k španski kraljici.

Zjutrej je zgodej vstala,
je pri okni stala.
Gôri pride rumeno sonce.
Tako je rekla lepa Vida:
»Kaj te prašam, ti rumeno sonce?
Kaj moje bolno detece dela?«

Sonce pravi: »Kaj bo delalo?
Svečo so mu zdaj držali.
Tvoj ubogi mož se po morji vozi
ino tebe iše, ti lepa Vida,
ino se po tebi milo joka.«

Takrat še bolj jokala,
bele roke si lomila.
Zvečer pri oknu stala,
pa gori pride svitla luna.
»Kaj te prašam, ti svitla luna?
Kaj moje bolno detece dela?«
Luna pravi: »Kaj bo delalo?
Zdaj so ga pokopali.
Tvoj stari oča se po morji vozi,
on se po tebi premilu joka.«

Še bolj je jokala se lepa Vida.
K nji pride španska kraljica.
»Kaj ti je, prelepa Vida,
da se tako milo jokaš?«
»Kaj b se ne jokala,
ker sem pri oknu stala,
zlata kupca pomivala,
padla mi je čez okno
v morje globoko.«

Tako je rekla španska kraljica:
»Nič ne maraj, ti lepa Vida!
Jest bom spet tebi drugo kupila
ino pri mojemu kralju
te bom izgovorila!
Le lepo doji mojga kraljiča!«

Ribnica, Dolenjska

Notni zapis
ribniške različice
Lepe Vide, 1965

Ljudska

● ROŠLIN IN VERJANKO

»Oh, kaj čva, lub moj sin,
ti si premlad za oženit,
jaz sem prestara za moža vzet.«
»Le vzemite, mati, moža, katerga čte,
le Rošlina hudga ne.
Rošlin je sovražnik moj,
kir mi je očeta, bratca ubil,
še sem mu jaz komej ušel.«
Mati nej nič marala,
vzela je Rošlina hudega.
Zvečer sta šla u kamro spat,
Verjanko je šel pod okno stat.
Mati pravi: »Oj, oj lepo blagó!
Kaj nuca, k pojde na razdelj!
Kaj ti pravim, lub moj mož,
ti pojdeš v črno goro za bukuv stat,
boš ubil mladga Verjankota.«
Verjanko je pa pod oknam stal.
»Oh, kaj ti pravim, prelub moj mož,
jez se bom trdno bolna sturila,
de prejd zdrava ne bom,
de bom pila s črne goré vodó.
Moj sin me še nikdar preobogal nej.«

»Kaj vam pravim, mati moja!
Zakaj vi tak dolgo ležate?«

»Jez prejd zdrava ne bom,
da bom pila s črne goré vodó.«
V roke vzel je kangelco,
k sebi je perpasal sablico,
na ramo je dejl flintico.
»Kaj boš imel orožjé,
saj so gore mirné.«
»Obena ptica nej brez perutja,
tudi jez ne bom bez orožja.«

Pride u črno goró za bukviso,
k sebi pertisne flintico,
ubil je Rošlina hudega.
Natočil je frišne krvi:
»Nate, mati, pijte vodo s črne goré!
Ste želejli piti mojo kri,
zdaj boste pa pili Rošlinovo.«

(Ribnica, Dolenjska, zapisal J. Rudež)

Ljudska

Kurent

V starih časih je živel na tem svetu Kurent. Vendar tudi on prebiva v nebeškem kraljestvu, čeprav je razdril marsikatero burko in nagajal hudičem. Poslušajte me, da vam povem vse njegove neumnosti in kako se je prikradel z zvijačo v nebesa, kjer je gotovo še dandanes.

Služil je pri nekem bogatem kmetu celih dolgih sedem let in prislužil si je sedem belih vinarjev in eno suknjico. Ko je odslužil, se je napotil po svetu. Koderkoli hodi, vpije: »Sedem let sem služil, sedem belih vinarjev zaslužil in eno suknjico!« Sreča ga berač in mu pravi:

»Če si zaslužil sedem, daj meni enega!«

»Tu na, na – saj mi jih ostane še šest,« je dejal Kurent in nadaljeval kriče: »Sedem let sem služil, sedem belih vinarjev zaslužil in eno suknjico! En vinar sem podaril revnemu beraču!«

Seve, vsi so se mu smejali. No, zaradi tega so ga nadlegovali berači – drug za drugim – in vsakemu da po en vinar in vpije in pove: koliko let je služil, kaj je zaslužil in koliko je že razdelil. Nazadnje mu ostane še samo suknjica. A glej, neki berač ga še prosi, ki pa je bil sam gospod Bog. Ker Kurent ni premogel nobenega vinarja več, mu da suknjico. Nato pa reče berač:

»Ti, Kurent, si res usmiljena dušica! Kaj bi si pa ti sam zaželel?«

»Ha, ha, ha!« se je zasmejal Kurent. »Kaj neki mi lahko podariš! Toda če imaš zares kaj posebnega, mi daj gosli, da bo moral vsakdo zaplesati, če zagodem, puško, s katero ustrelim vse, na karkoli pomerim, nit, ki bo držala, karkoli zavežem, železno stolico, na katero se prilepi vsakdo, dokler ga jaz ne izpustim. Ta stolica pa naj vedno bolj peče, če bo kdo na njej.«

Kurent se je le norčeval, kakor je bila to njegova navada. Kako pa se začudi, ko zagleda pod pazduho goslice, ko mu čez ramo visi lepa puška, ko ima v žepu nit, ko poleg sebe zagleda železno stolico – a berača ne vidi nikjer več. Kurent si misli: »Naj bo, kar bo; dobra je ta!«

Ter se odpravi proti nekemu mestu.

Na poti zagleda na pašniku gospoda, ki je meril proti velikemu ptiču, a ga ni mogel ustreliti. »Halooo, gospod, ali vas ni sram, da niti tega ne zadenete!« Gospoda pa ujezi njegova zbadljivka in ga zavrne: »Če ga ustreliš ti, tepec, pojdem nag ponj!«

Hinko Smrekar:
Kurent, 1927

Biblija
Psalm 130 (129)

Prošnja iz globočine

Iz globočine kličem k tebi, o GOSPOD,
Gospod, usliši moj glas;
tvoja ušesa naj bodo pozorna
na glas moje prošnje.

Če boš pozoren na krivde, o GOSPOD,
Gospod, kdo bo mogel obstati?
Toda s teboj je odpuščanje,
da bi te strahoma spoštovali.

Upam v GOSPODA, moja duša upa,
čakam na njegovo besedo,
moja duša čaka na Gospoda
bolj kakor stražarji na jutro,
stražarji na jutro.

Izrael, pričakuj GOSPODA!
Zakaj pri GOSPODU je dobrota,
pri njem je obilje rešitve.
On bo rešil Izraela
vseh njegovih krivd.

Zaročenec

Kako lepa si, moja draga,
kako lepa!
Tvoje oči so golobi
za tvojo tenčico.
Tvoji lasje so kot čreda koz,
ki se zgrinjajo z gileádske gore.
Tvoji zobje so kot čreda strižnih ovc,
ki so prišle s kopanja;
vse imajo dvojčke,
jalove ni med njimi.
Kot škrlaten trak sta tvoji ustni,
tvoja usta so ljubka.
Kot kos granatnega jabolka je tvoje sence
za tvojo tenčico.
Kakor Davidov stolp je tvoj vrat,
sezidan v plasteh;
tisoč zaslonov visi na njem,
sami ščiti junakov.
Tvoji dojki sta kakor dva mladiča,
gazelina dvojčka,
ki se paseta med lilijami.
Preden zaveje dan
in se razbežijo sence,
pohitim h gori mire
in h griču kadila.
Vsa lepa si, moja draga,
in madeža ni na tebi.

Zaročenka

Njegova levica je pod mojo glavo
in njegova desnica me objema.
Rotim vas, hčere jeruzalemske:
Ne budite in ne motite ljubezni,
dokler se veseli!

Zbor mladenk

Kdo je ta, ki prihaja iz puščave
in se naslanja na svojega ljubega?

Zaročenka

Deni me kot pečat na svoje srce,
kot pečat na svoj laketi!
Zakaj močna kakor smrt je ljubezen,
silna kakor podzemlje ljubezenska strast
Njene strele so ognjene strele,
GOSPODOV plamen.
Velike vode ne morejo pogasiti ljubezni
in reke je ne morejo preplaviti.
Če bi kdo dal za ljubezen
vse bogastvo svoje hiše,
bi ga še vedno zaničevali.
(Odlomka)

PRILIKA O IZGUBLJENEM SINU

Sin mu je rekel: 'Oče, grešil sem zoper nebo in pred teboj. Nisem več vreden, da bi se imenoval tvoj sin.' Oče pa je naročil svojim služabnikom: 'Brž prinesite najboljše oblačilo in ga oblecite! Dajte mu prstan na roko in sandale na noge! Pripeljite pitano tele in ga zakoljite ter jejmo in se vesclimo! Ta moj sin je bil namreč mrtev in je oživel; bil je izgubljen in je najden.' In začeli so se veseliti.

Njegov starejši sin pa je bil na polju. Ko se je domov grede približal hiši, je zaslišal godbo in ples. Poklical je enega izmed služabnikov in ga vprašal: 'Kaj je to?'

Ta mu je rekel: 'Tvoj brat je prišel in oče je zaklal pitano tele, ker je dobil zdravega nazaj.' Razjezil se je in ni hotel vstopiti. Njegov oče je prišel ven in ga pregovarjal. On pa je očetu odgovoril: 'Glej, toliko let ti služim in nikoli nisem prestopil tvojega ukaza, pa mi nisi še nikoli dal kozliča, da bi se poveselil s svojimi prijatelji. Ko pa je prišel ta tvoj sin, ki je z vlačugami uničil tvoje premoženje, si mu zaklal pitano tele.' On pa je rekel: 'Otrok, ti si vedno pri meni in vse, kar je moje, je tvoje. Poveseliti in vzradostiti pa se je bilo treba, ker je bil ta, tvoj brat, mrtev in je oživel, ker je bil izgubljen in je najden.'«

Hektorjevo slovo od žene in sina

(6. spev)

»Hektor, zdaj ti si mi vse, si oče, si mati mi častna,
brat si mi, Hektor, ti sam in mož moj mladostno cvetoči!
Bodi usmiljen, te prosim, ostani zdaj tukaj na stolpu,
ah, ne daj, da sirota tvoj sin bo, da jaz bom vdova!
Trune pa k smokvi postavi, tu mesto je najbolj dostopno,
s tega se kraja nasprotnik najlaže popnè na obzidje:
trikrat so tu poskušali naskok že prvi junaki,
silna dvojica Ajantov in Idomenéus veleslavni,
brata Atrida celó in viteški dedič Tidéa,

- 10 bodi da kdo jim je izdal, nemara kak videc izvéden,
bodi da lastni pogum jih v to spodbada in žene!»

Nji odvrne na to v gizdávi perjánici Hektor:

»Žena, i mene je skrb: vse to mi hodi po glavi;
vendar bi sram me bilo pred možmi in ženami Trojancev,
ker bi me imeli za šlevo, če bojni bi ognil se vihri.
Brani pa tudi srce: od nekdej naučen sem junaštva,
zmeraj le v prvih redéh stojim med svojimi v boju,
slavo veliko iščoč, da okitim očeta in sebe.

Vem le predobro, o vem, glas nótranji davno mi pravi:

- 20 sinil bo dan, ko sesuje se v prah naš Ilion sveti,
Priam izgine pod njim in Priama rod kopjanika!
Vendar ni toliko skrb me nesreče, ki pride nad Trojo,
matere same ne žal, očeta ne Priama, kralja,
manj mi še bratov je mar, ki bo mnogo jih padlo junakov,
zemljo močilo s krvjó, pod mož sovražnih udarci,
kolikor zate me strah je, da kmalu odvede te solzno
kdo železnih Ahajcev in dan ti utrne svobode:
revica moja, na Grškem ob stativah tujih boš stala,
sužnja na tujčev ukaz vodó zajemála iz lokev,
30 z mračno nevoljo v srcu, a trda te pest bo krotila.
Mnogi poreče tedaj, ko v solzàh te bo videl pekočih:
Hektorja žena, lej lej, moža, ki je prvi junak bil,
Trojcev, krotiteljev konj, ko boj je razgrajal pod Trojo!
To bo prenekdo dejal, a v tebi bo nova le žalost,
nova bo želja po njem, ki sužnjih bi dni te ubranil.
Raje pokôsi me smrt, zagрни me groba temina,
preden zaslišim tvoj krik, da žene te trdi zmagalec!»

Hektorjeva smrt

(22. spev)

Kadar pa blizu sta vkup, naproti si v boj prihajaje,
prvi le-tu oglasi tresošlemi se veliki Hektor:
»Nič več bežal ne bom, Pelides, pred tabo, kot pravkar
tripot sem tekkel, krog Priama grada, in nisem si upal
sčakati s tabo se prej; sedaj pa mi duša veleva,
slednjič da stopim ti vzóči, pa bodi da zmagam, da padem.
Daj, izberiva bogove! Le-ti najboljše so priče,
pričali bodo zvesto, pazeč na najin dogovor:
skrunil sramotno ne bom te, če Zevs mi nemara nakloni
0 vztrajnost v boju in zmago, da utrnem ti ljubo življenje;
ne, če ti snamem morda sijajno opravo, Ahiles,
vrnem Ahajcem telo; ti stori enako i meni!«

Z mrkim pogledom ga ošine in de brzonogi Ahiles:
»Hektor, kar nič ne govori, prekleti, o kakih pogodbah!
Kakor med levom in možem ni zveze na sveto prisego,
nikdar volcjé in ovcé ne najdejo v složni se misli,
temveč si sprotno navdijl pripravljajo zlo in pogubo:
nama tako ni moč drug z drugim živeti prijazno;
ni je pogodbe med nama, poprej ko da eden bo padel,
20 Ares napil se njegove krvi, junak ščitonoša.
Zberi si ves pogum! Sedaj ti prebito bo treba
suličar biti okreten in kaj stanoviten bojevnik!
Zate ubega ni več, saj prècej te Palas Atena
s sulico mojo ukroti; zdaj vse boš obenem mi plačal,
bol zbog mojih drugóv, ubil si jih, s kopjem divjaje!«

Reče in že zadegá: zleti dolgosenčnato kopje,
vendar se, bistro pazeč, izogne bleščeči mu Hektor,
čučne previdno na tla; preleti ga bronasto kopje,
v zemljo zapiči se vzad. Pobere ga Palas Atena,
30 zopet Ahilu ga dá, skrivaj pred vojvodo ljudstev.
Hektor pa reče na to junaku brez graje, Pelidu:
»Zgrešil si, nisi je zvedel, bogovom enaki Ahiles,
moje usode od Zevsa, kot pravkar bahato si trdil!
Ne, presukan kvasač si, besede so zgolj te košate,
češ iz strahu pred teboj mi upade pogum za obrambo.
Sulica tvoja ne bo se, na begu, v hrbet mi zadrila,
mož proti možu stoječ, prepahni od spredaj mi prsi,
da, če bog ti je dal! Sedaj pa ubrani se tile,
ost je bronéna na nji: da vsa se v telo ti pogrezne!
40 Lažji bi Trojcem bil boj in manj nadlog bi trpeli,
ti samo da bi pal, ker ti si jim šiba najhujša!«

Homer (8. st. pred n. š.)

ODISEJA

Odlomek

Kakor če gorski se lëv, ki zanaša na silo se mišic,
v vetru hodeč in dežju, z očmi ko dva ogle goreča,
spravlja grozljivo strašan na goved ali tropo ovčadi.
tudi na divje košute, ker glad mu oblastno velevala
čredo napasti, vdreti celo v zaprto ogrado;
tak se pojavi Odisej prej jato deklet lepolasih,
dasi je gol in nag: saj žene ga sila nevzdržna!
Kakor pošast se jim zdi, ogrden s halógo in blatom.
Vse se na mah razbeže na pomole ob morski obali.
Ena ostala je zgolj: Alkinoa hčeri je vlila
Palas pogum v srce in strah ji vzela iz udov.
Mirno stoji pred njim. Odisej pa tehtaje premišlja,
naj ji proseč se oklene kolen lepolične device,
ali iz dalje samo, z besedo jo sladko poprosi,
češ da obleko mu daj in pot v mesto pokaži.
Dolgo preudarja; naposled se zdi tako mu najbolje,
ako iz dalje samo, z besedo jo sladko poprosi,
kajti boji se zamere, če nje bi kolen se dotaknil.
Zvito obrne se k nji in začne z medenimi usti:
»Prošnjo imam, gospa! Si boštvo mar ali si človek?
Ako katera si njih, ki bivajo v širnih nebesih,
Artemis, del bi, da bi, Kroniona silnega hčerka,
vsa si na svetu ko ta, po licu in rasti visoki.
Ako pa bitje si žensko, ljudi, ki živijo na zemlji,
srečen, presrečen ti oče in tvoja ti mati častita,
srečni, presrečni ti bratje! Kako se srce jim ogreva,
polno ponosne radosti, ob svoji premili podobi,
kadar mladiko le tako te vidijo stopati v kolo!
Najsrečnejši pa on, pred vsemi, gotovo je v srcu,
kdor za svatbeni dar ženo pridobi te zakonsko!
Nikdar še takega nisem na oči ti videl človeka,
moškega ne, ne ženske: resnično, strmim, ko te gledam!

Prevedel Fran Bradač

ANTIGONA

VODJA ZBORA:

Ne bo narobe, knez, če ga poslušáš!

(Hajmon u.) In ti očeta! Vsak je prav povedal.

KREON:

Kaj se ti blede? Takšenle zelenec
nam pamet bo solil pri naših letih!

HAJMON:

Naj te ne moti to, da sem še mlad!
Saj niso važna leta, temveč dejstva.

KREON:

Na primer dejstvo: izdajalcem čast?

HAJMON:

Ne terjam, ne, časti za izdajalce!

KREON:

Mar to dekle ni zagrešilo izdajstva?

HAJMON:

Meščani Teb pa niso tega mnenja.

KREON:

Meščan me bo učil, kako naj vladam?

HAJMON:

Glej, zdaj pa sam se ustiš kot otrok!

KREON:

Mar nisem jaz tej hiši gospodar?

HAJMON:

Država ni last enega moža!

KREON:

Kaj ni država králjeva posest?

HAJMON:

Samo v pustinji lahko vladaš sam.

KREON:

Vse kaže, da je fant na ženski strani.

HAJMON:

Če ti si ženska. Saj skrbim le zate...

KREON:

... tako, da pravdaš se z očetom, podleži!

HAJMON: Ko vidim, da grešiš zoper pravičnost

KREON:

Grešim, če branim sveto čast prestola?

HAJMON:

Ne braniš je, le čast bogov teptaš!

KREON:

Izprijenec! Ti hlapec v službi podlosti!

HAJMON:

Nikdár pa hlapec v službi podlosti!

KREON:

Besedo vsako le v njen prid obračáš.

HAJMON:

V prid tebi, meni in bogovom spodnjim.

KREON:

Dovolj! Živ dan se z njo ne boš poročil!

HAJMON:

Če ona umre, še nekdo drug bo mrtev!

Prevedel Kajetan Gantar

Sofokles: Kralj Ojdip

TEJREZIAS: Ah!

Modrost, kako si modrecu le v škodo!
Čeprav sem vedel, sem na to pozabil.
Drugače ne bi nikdar sèm prišel.

OJDIPUS: Potrt si videti. Kaj to pomeni?

TEJREZIAS: Daj, pusti me domov! Tako boš ti,
tako bom jaz svoj del najlažje nosil.

OJDIPUS: Ni prav, o, ni lepo do domovine,
ki njen si sin, če ji izrek odrečeš!

TEJREZIAS: Vidim, kam vodijo besede tvoje.
Res ne bi rad, da tudi jaz – kot ti – ...

(Se obrne, da bi odšel. Ojdipus mu vskoči v besedo.)

OJDIPUS: Ti veš! Ne hodi proč, za božjo voljo!
Glej, na kolenih vsi te prosimo!

TEJREZIAS: Ker vsi nevedni ste! Ne bom razkril,
kar me boli, ker bi bolelo tebe!

OJDIPUS: Kako? Ti veš, pa ne poveš? Bi res
nas rad izdal? Bi mesto rad pogubil?

TEJREZIAS: Ne bi rad ranil tebe niti sebe.
Ne vrtaj vame! Od mene nič ne zveš!

OJDIPUS: Torej ... ne boš govoril, ti ... hudobnež!
Ob tebi bi še kamen se razjél!

Ostajaš neizprosen? Ne zmehčaš se?

TEJREZIAS: Razjél? Kaj ne vidiš, kakšno jezo
sam v sebi nosiš? Pa še mene zmerjaš!

OJDIPUS: Kdo ne bi prekipel ob teh besedah,
ki z njimi naše mesto zametuješ!

TEJREZIAS: Čeprav molčim, samó od sebe pride.

OJDIPUS: Tvoja dolžnost je, da poveš, kaj pride.

TEJREZIAS: Ničesar ne bom rekel več, četudi
bi ti od divje jeze pobesnel.

OJDIPUS: Res – jeze več ne bom krotil, povedal
bom vse, kar zdavnaj sumim: ta uboj
si ti spočel, izpeljal ti, samo
da ne z lastno pestjo. A tudi to
bi sam naredil, ko ne bil bi slep.

TEJREZIAS: Kaj res? Potem velim ti, da takoj
spoštuješ svoj razglas! Od danes dalje
več ne govori z mano ali s temi,
ker ti si grešnik, ki nam skruni mesto!

OJDIPUS: Kakšna nesramnost pride iz tvojih ust!
In misliš, da lahko uideš kazni?

TEJREZIAS: Sem že ušel: resnica je moj ščit.

OJDIPUS: Od kod jo imaš? Od svoje umetnosti?

TEJREZIAS: Od tebe: ti me siliš govoriti!

OJDIPUS: O čem? Ponovi, da razumem bolje!

TEJREZIAS: Me nisi prej razúmel? Me preskušaš?

OJDIPUS: Nisem vsega dojel. Povej še enkrat!

TEJREZIAS: Ubijalec, ki ga iščeš, si ti sam!

OJDIPUS: Kesal se boš, če ponoviš žalitev!

TEJREZIAS: Naj ti še kaj povem, da boš bolj hud?

OJDIPUS: Kar hočeš! Vse to meni malo mar!

TEJREZIAS: Povem ti, da občuješ gnusno s svojci
in sam ne veš, kako po blatu brodiš.

OJDIPUS: Misliš, da to boš vedno rad govoril?

TEJREZIAS: Bom, če resnica kaj velja na svetu!

OJDIPUS: Velja – le zate ne, ker ti si slep,
na ušesih in očeh, na umu slep!

TEJREZIAS: A ti si nor, ker se mi posmehuješ
za to, za kar boš kmalu sam v posmeh.

OJDIPUS: Ti, ki te večna noč redi, ne moreš
nam škoditi, ki zremo sonca luč!

TEJREZIAS: Ni moja stvar, da padeš ti: Apolon
bo sam poskrbel, da se to zgodi.

OJDIPUS: Si to si ti izmislil ali Kreon?

TEJREZIAS: Ne Kreon – ti si sebi sam v pogubo!

OJDIPUS: Oblast, bogastvo, bistrovidnost moja,
ki vse preskušnje v svetu si prestala,
kako povsod vas spremlja le zavist!

S prestola, ki mi ga je dalo mesto
kot dar – saj nisem prosil zanj – zdaj Kreon,
»prijatelj zvest in vdan iz davnih dni«,
zahrbtno bi me izpodrinil rad,
pa mi podtika tega čarodeja,
cigana zvitega, ki vidi le
denar, kot videc pa je slep od rojstva!

(Tejreziju.) Povej: Si kdaj kot videc se izkazal?

Zakaj nisi meščanom dal rešitve
takrat, ko Sfinga pela je uganko?

Te uganke ni kdor koli razvozlal –

za to je bil potreben dar preroški,
ki tebi ni ga dal ne ptičji let

in ne tvoj bog! Ne, jaz sem moral priti,

Ojdip nevedni, da sem jo utišal

z modrostjo svojo in brez ptičjih znamenj!

In zdaj bi rad me vrgel, ker računaš,

da se boš vzpel ob Kreontovem tronu!

Kdor si je to izmislil, s tabo vred

se bo kesal! Da nisi siv in star,

na lastni koži plačal bi nesramnost!

Katul

Blagoslov ljubezni

Živiva, moja Lesbija, in se ljubiva,
in starih svetohlincev modrovanje
naj naju toliko ko počen groš boli.
Glej, sonca morejo zaiti in spet vzíti,
a nas, ko naša drobna lučka dogori,
nas čaka le še večno nočno spanje.
Daj mi poljubov tisoč in še sto,
za njimi drugih tisoč, drugih sto,
potem pa znova najprej tisoč, potlej sto:
ko bova mnogotisočkrat se poljubila,
v številkah bova zlahka se zmotila
in tudi kak zavistnež kléti
ne mogel bi poljubov nama šteti.

Prevedel Jože Šmit

Horac

Carpe diem

Dekle, ne poizveduj, ker vedeti je greh,
kako je sklenil bog z usodo naju dveh!
Iz babilonskih knjig ne šteje si svojih dni!
Voljnó pretрпи vse, kar koli se zgodi,
pa naj še mnogo zim nakloni nama bog,
pa najsi z letošnjo je sklenjen zadnji krog.
Ne bodi muhasta in vina si nalij!
Boljša je kratka slast kot up na dolge dni.
Glej, čas beži! Besed ne zgublajva zaman!
Ne veruj v jutrišnji, užij današnji dan!

Dante Alighieri (1265—1321)

BOŽANSKA KOMEDIJA

Odlomek

GROF UGOLINO

Naprej sva šla, kar dva zaledenela
uzrem, tako zabita vkup v globačo,
da glava glavo za klobuk je imela.
Kot lačna usta grizejo pogačo,
je gornji spodnjemu zobé zadrl
tja, kjer možgani grejo v hrbtnjačo:
kot Melanipu je Tidej odprl
z zobmi sencé, besneč, tako pred mano
je oni kost in vse ostalo žrl.
»O ti, ki kažeš kakor zver neugnano
sovraštvo do njega, ki ješ mu glavo,
povej mi vzrok,« dém, »ker če ti je rano
zares prizadejal, te v zamenjavo,
vedoč, kdo sta in kaj ima na duši,
na gornjem svetu bom poplačal s slavo,
če ne, še v ustih jezik mi posúšik«
Zobé je dvignil grešnik z divje hrane
in si obrisal jih v lasé lobanje,
ki ji od zadaj grizel je v možgane,
rekoč: »Veliš, naj muke zdaj brezdanje
bi obnovil, ki dušo mi peklijo
še brez besed, če le pomislim nanje!
A če besede te naj obrodiijo
sramoto izdajalcu, ki ga glojem,
naj bo, povest pa naj solzé kropijo.
Kdo si, kako prišel si k spodnjim rojem,
tega ne vem; v Florenci domovino
imaš, spoznal po govoru sem tvojem.
Povem ti, da sem grof bil Ugolino,
nadškof Ruggieri pa je tukaj tale;
le čuj, kako sem mu prišel v bližino!

Roman o Tristanu in Izoldi

Izolda je stala pred plameni. Vsenaokrog je kričala množica, preklinjala kralja, preklinjala zlobneže. Po licu so ji tekle solze. Oblečena je bila v ozko sivo tuniko, v katero je bilo vtkano tenko, zlato vlakno; zlata nit je bila vpletena v njene lase, ki so ji padali do nog. Kdor bi jo mogel gledati tako lepo, ne da bi se mu zasmilila, bi bil okrutnega srca. Bog nebeški, kako tesno so ji zvezali roke!

In glej, pred grmado se je nagnetlo sto spačenih gobavcev, katerih meso je bilo razjedeno in belkasto in ki so z berglami in ob ropotanju raglje prikrevsali tja; izpod nabreklih vek so jim krvave oči uživale nad prizorom.

Yvain, najostudnejši med njimi, je z rezkim glasom zakričal kralju:

»Gospod, svojo ženo hočeš vreči v to žerjavico, to je pravična kazen, ki pa ne bo dovolj dolgo trajala. Ta veliki ogenj jo bo brž sežgal, ta močni veter bo brž raztresel njen pepel. In ko bo ogenj čez nekaj časa pojenjal, bo njena muka končana. Hočeš, da ti predlagam hujšo kazen, takšno, da bo živela, ampak v veliki sramoti in neprestano želeč si smrti? Kralj, ali hočeš?«

Kralj je odvrnil:

»Da, pustiti ji življenje, ampak v veliki sramoti in strašnejše od smrti ... Če mi kdo predlaga takšno kazen, bo pri meni še bolj v čislih.«

Tristan in Izolda

»Gospod, povedal ti bom torej na kratko, kaj mislim. Glej, tu je mojih sto tovarišev. Daj nam Izoldo in naj bo naša skupna žena! Bolezen nam razvne poželenje. Daj jo svojim gobavcem, nobena plemkinja ne bo nikoli končala življenja na strahotnejši način. Glej, cunje se nam lepijo na rane, iz katerih se izteka gnoj. Ona, ki je pri tebi uživala v dragocenih, s sivo belim krznom podšitih oblačilih, v nakitju, v sobanah, okrašenih z marmorom, ona, ki je uživala v dobrem vinu, v časti, v radosti, Izolda lepotica, Izolda Plavolasa bo, ko bo videla dvor tvojih gobavcev, ko se bo morala nastaniti v naše nizke brloge in z nami spati, priznala svoj greh in se ji bo tožilo po tem lepem trnovem ognju!«

Kralj ga je poslušal, vstal in dolgo ostal nepremičen. Nazadnje je pohitel h kraljici in jo zgrabil za roko. Le-ta je vzkliknila:

»Usmilite se me, gospod, rajši me sežgite, sežgite me!«

Brižinski spomenik II

Če bi ded naš ne
grešil, bi mu na veke bilo
živeti, starosti ne pre-
jeti, nikoli skr-
5 bi imeti, ne solznega
telesa, temveč na ve-
ke bi mu bilo živeti. Ker
je bil z zavistjo Ne-
prijaznega izgnan
10 od slave božje, po tem
so na rod človeški
bolečine in skrbi pri-
šle, in bolezni, in po tem re-
du smrt. In vendar, brat-
15 je, spomnimo se,
da nam tudi sinovi božji re-
čejo. Zato o-
pustimo ta mrzka
dela. ker so dela sata-
20 nova: ko žrtvujemo,
brata oklevetamo, kot
tatvina, kot uboj, kot poltenosti
naslada, kot prisege, ki
jih ne spoštujemo, temveč jih pre-
25 stopamo, kot sovraštvo.
Nič pa od teh del ni bolj mrzko
pred božjimi očmi. Mo-
rete zatorej, sinki, vi-
deti in sami razumeti,
30 da so bili poprej ljud-
je v lice prav taki, ka-
kor smo tudi mi, ter so dela Ne-
prijaznega zasovra-
žili, Božja pa vzljubili.
35 Zatorej se zdaj v njih cer-
kvah klanjamo, in se jim mo-
limo, in v čast njih
pijemo, in obete naše jim
nosimo za odrešitev
40 teles naših in duš naših.

Prav takšni pa moremo tudi mi še
biti, če ista dela
začnemo delati, ki so jih o-
ni delali. Zakaj oni so lač-
45 nega hranili, žej-
nega napajali, bosega
obuvali, nagega ode-
vali, onemoglega
v imenu božjem obiskovali,
50 mrzlega ogrevali, tuj-
ca pod krove svoje
vodili, v tem-
nicah in v železnih
verigah uklenjene
55 obiskovali in v imenu
božjem jih tešili.

O, BLAŽEN BODI ČAS POMLADNIH DNI/

Sonet št. 61

O, blažen bodi čas pomladnih dni
in blažen mesec, leto, blažen kraj,
kjer bil od dvoje lepih sem oči
tako prevzet, da sem njih suženj zdaj.

In blažen prvi grenko sladki vzdih,
ki z Amorjem me v eno je spojil,
in blažen lok, puščice, ki od njih
v srce krvave rane sem dobil.

In blažene želje, solzé in vzdihi,
in še besede mnoge, brez števila,
ki z njimi klical drago sem ime.

In blaženi naj bodo vsi ti stihi,
ki njo slave, in misel, ki le nje,
le nje se je za vselej oklenila.

NOVELA O SOKOLU

Po tem pojasnilu je kot dokaz dal vreči prednjo perje in kremplje in kljun. Ko je gospa to videla in slišala, ga je najprej okregala, ker je ubil tako imenitnega sokola, da bi z njim pogostil neko žensko, potlej pa je sama pri sebi čezvse pohvalila veličino njegovega duha, ki ga niti revščina ni mogla in ne more zlomiti. Ker ji je upanje, da bo dobila sokola, splavalo po vodi in je spričo tega začela zdvajati nad sinovim zdravjem, je vsa potrta vzela slovo in se vrnila k sinu. Le-ta se je bodisi zavaljo črne žalosti, ker ni mogel priti do sokola, bodisi zavaljo bolezni, ki ga je hočeš nočeš morala pripeljati do tega, že čez nekaj dni na neizmerno materino žalost preselil na oni svet.

Mater je bil nekaj časa sam jok in bridkost. Ker je silno obogatela in je bila še mlada, so bratje večkrat tiščali vanjo, naj se vnovič omoži. Njej ni bilo do tega, a ker je videla, da bratje venomer sitnarijo, je ob spominu na Friderikovo veljavo in njegovo zadnje širokosrčno dejanje, ko je za njeno pogostitev ubil tako imenitnega sokola, rekla bratom: »Če bi bilo vam prav, bi rade volje ostala sama, če pa po vsej sili hočete, naj se omožim, potlej je kot pribito, da ne bom nikoli vzela za moža nikogar drugega, če ne dobim Friderika Alberighija.«

Ob tem so se ji bratje rogali, rekoč: »Avša, kaj pa trobezljaš? Saj vendar nič nima.«

Ona pa jim je zabrusila: »Ljubi bratje, dobro vem, da drži, kar pravite, vendar imam rajši moža, ki potrebuje bogastva, kot bogastvo, ki mu je treba moža.«

William Shakespeare (1564–1616)

ROMEO IN JULIJA

JULIJA: O Romeo, zakaj si Romeo?

Očetu se, imenu odpovej,
če ne, prisezi, da si ljubi moj,
in jaz ne bom več Capuletova.

ROMEO (*zase*): Naj še poslušam? Naj spregovorim?

JULIJA: Samo ime je tvoje moj sovražnik;

ti bil bi ti, čeprav ne bil bi Monteg.

Kaj pa je Monteg? Roka, noga ni,
obraz ni, niti kak drug del človeka.

Preberi si ime! Kaj je ime?

To, čemur roža pravimo, dišalo
bi prav tako lepo z imenom drugim;

in Romeo, da se drugače kliče,
popolnost svojo bi ohranil vso: –

o Romeo, odloži to ime,
in zanj, ki tebe se ne tiče nič,
ná mene vso.

ROMEO: Primem te za besedo:

reci mi »ljubi« in prekrščen bom;
poslej več nočem biti Romeo.

William Shakespeare (1564–1616)

HAMLET

Hamlet. Biti, ne biti: to je tu vprašanje:
je li bolj plemenito, da trpiš
v duhu strelice vse nasprotne usode
ali z orožjem greš nad morje zla
in ga končaš z odporom. Umreti: spati;
nič več; in reči, da končamo s spanjem
si srčno bol in tisočero udarcev,
ki dedščina so mesu, to je smoter,
ki ga biló od srca bi želeti.
Umreti, spati, spati:
nemara sanjati: da, tu je kleč;
to, kakšne sanje bi prišle nam v spanju,
ko se otresemo teh zemskih spon,
ustavlja nas: to tisti je pomislek,
ki daljša siromaštvu bedna leta;
kdo nosil bi prezir in bič sveta,
pritisk mogočnih, mož ponosnih tlako,
neuslišane ljubezni bol, pravice
odlašanje, objest uradov, brce,
ki podlež daje skromni jih kreposti,
če bi lahko se upokojil sam
že z golo iglo?

DON KIHOT

Po teh besedah se je iz vsega srca priporočil svoji gospe Dulsineji in jo prosil, naj mu v tej tako nevarni uri priskoči na pomoč, nato pa se je dobro zaklonil s svojim okroglim ščitom, naperil sulico in se z *Rosinantom* na ves dir zagnal v napad na prvi mlin pred sabo. Ko pa je zapičil sulico v krilo, ga je veter tako silovito zavrtel, da je zdrobil sulico na kose, krilo pa je potegnilo za seboj konja in jezdeca, ki je precej pobit odfrčal daleč po planem. Na pomoč mu je na ves oslov dir prihitel Sančo Pansa. Ko je prišel do njega, je ugotovil, da se ne more ganiti; tako grdo je telebnil z njim *Rosinant*.

»Bog mi pomagaj!« je zatarnal Sančo Pansa. »Kaj vam nisem rekel, milostni gospod, da dobro pogledajte, kaj delate, in da so samo mlini na veter, in da tega ne ve le tisti, ki ima tudi sam kaj podobnega v glavi.«

Primož Trubar (1508—1586)

PROTI ZIDAVI CERKVA

Pred oseminudvaseti leti, tedaj kedar sem v Loki per Radočaju farmošter bil, je bila gori nad Kompolom v vinogradih ena baba; ta se je svetila inu pravila, de s. Sebastijan inu s. Roh vsako nuč k ni prideta, ž no govorita inu velita, de se nima na tim hribu nad Kompolom inu Šemačino ena cerkov sturi inu sezida; aku tiga ne dejo, taku hočta čez te ludi inu čez živino tak pomor inu žlize poslati, de malu ludi inu živine žive ostane; onadva tudi hočta vse vinograde inu pole s točo pobiti. Takim babskim hudičevim marinem so ti preprosti ludje verovali, inu zdajci od lesa inu iz desak sture eno kapelico inu začno undu mašovati, živino inu drugu blagu ofrovati inu perpravlati kamine h timu zidanu. Ampak jest sem takimu zidanu inu ofrovanu močnu super pridigal inu govuril; za tiga volo se mene hoteli ti farmani na Šemačini biti, de sem od njih moral pobegniti. Natu pošlem mujga vikarja, gospud Jerneja Rugelna, h ti babi inu pustim vprašati, v kateri uri inu v kakovi štalti ta dva svetnika k ni hodi; natu je ona djala, ob pulnoči vselej dva lipa črna moža k ni pride. H timu je gospud Jernej rekel: »Nekar ne pravi, da sta črna, temuč de sta bela, zakaj ti zludji so črni, svetniki so beli.« Ona odgovori: »Ja gospud, jest hočo reči, de sta bela.«

NA NOVIGA LEJTA DAN

V Rimi en gospud je bil poslav svoji nāvesti en lep faconetel, v katerem z zlatimi židami je bila podoba cesaričē Livije štikana inu poleg enu goreče srce, nad cesarico pak so bile le-te besede zapisane *Si tu sic*. Nevesta prajme ta faconetel ter precej zamerka, kaj pomeni, namreč če ona bo taku dobra inu potrpežliva kakor cesarica Livija, de on jo bo lubil iz srca. Zakaj od le-te cesarice se bere, da nihdar cesarju Avgustu, svojmu možu, se nej zamirila ali eno zuper besedo rekla, desilih je vejdlā, de k drugem ženam je hodil; inu kadar so prišli takoršne reči pravit, nej hotelā pošlušat, temuč je moža zagovarjala inu pruti njemu se izkazala, kakor de bi neč za le-tu ne vejdlā. Zatoraj tudi cesar nej nihdar Liviji obene reči odpovedal. Ta nevesta le-tu vse dobru zgrunta s tiga faconetelna inu hitru začne en faconetel štikati ter v taistem sturi podobo Sokrata, filozofa, inu poleg njega enu goreče srce ter na Sokrata zapiše le-te besede: *Et tu sic*, ter ga pošle svojmu ženinu. On ga začne premišlovati ter zastopi, kaj pomeni, namreč de če ona ima biti kakor Livija, on ima biti kakor Sokrates, kateri je imel takoršno potrpežlivost s svojo hudo inu tagotno ženo, de vus volni svejt se čudi, zakaj nihdar ji nej ene hude besede rekel, ampak vse s smeham je prenesel, inu kadar jo nej mogel z dobro besedo potolažit, se je s hiše pobral, inu en dan, kadar je s hiše šel, da bi nje ne-spametne besede ne slišā; oña se razjezi ter popade posodo, katera ponoči se nuca, ter teče na oknu inu taisto rezlije na moža. Sokrates gori pogleda ter s smehom k ženi reče: »Moja Ksantipa, jest sem dobru vejdl, de po tokršnem strašnem grmejnem se bo dež ulil, ali dobru zame, de nej toče.« Ženin vse le-tu dobro premisli ter pravi: »Moja nevesta ima prav, zakaj če jest hočem, da bi ona Livija bila, jest tudi imam Sokrates biti inu v tej viži ne bo nihdar hude besede vmej nama: oku ona bo meni zanašala, jest pa nji.«

Molière (1622–1673)

TARTUFFE

ORGON: Kaj pa Tartuffe?

DORINA: Tartuffe? Zdrav kakor dren,
ves čvrst in čil, rdeč, dobro rejen.

ORGON: Ubožček!

DORINA: Ves dan ni ji nič dišalo,
večerje se še dotaknila ni,
tako ji je po glavi razbijalo.

ORGON: Kaj pa Tartuffe?

DORINA: On jedel je za tri,
pospravil kakor nič dve jerebici,
s koštrunom se nadeval na vso moč.

ORGON: Ubožček!

DORINA: Ona je vso božjo noč
se v hudi premetavala vročici,
za hip oči zatisnila ni reva,
pri nji smo bdeti morali do dneva.

ORGON: Kaj pa Tartuffe?

DORINA: Ko vstal je od večerje,
se v spalnico odgugal je zaspan,
nemudoma zaril se v gorko perje
in vse do jutra ležal ko zaklan.

ORGON: Ubožček!

DORINA: Ko ji le odleglo ni,
zdravnik ji moral puščati je kri,
potem šele je odnehalo gospej.

ORGON: Kaj pa Tartuffe?

DORINA: Ves bister kakor prej,
in da srce si je še bolj navdušil,
za kri, ki jo gospa je izgubila,
tri silne kupe vina je osušil.

ORGON: Ubožček!

DORINA: No, oba sta zopet čila;
zdaj pa takoj h gospe hitim z vestmi,
kako vas njeno zdravje veseli.